

Красногор О. В.<https://orcid.org/0009-0004-0901-7033>

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ КООРДИНАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ І ГРОМАДСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті досліджено роль Міністерство юстиції України як одного з ключових суб'єктів координації взаємодії державних і громадських інституцій у сфері забезпечення та захисту прав людини. Актуальність теми зумовлена необхідністю підвищення ефективності державної політики у сфері прав людини, а також посилення співпраці між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства в умовах сучасних суспільно-політичних викликів. У сучасній правовій державі забезпечення прав і свобод людини потребує комплексного підходу, який передбачає не лише вдосконалення нормативно-правового регулювання, але й налагодження ефективної інституційної взаємодії між державними органами та інститутами громадянського суспільства.

У роботі проаналізовано особливості діяльності Міністерство юстиції України у системі органів виконавчої влади, зокрема його повноваження у сфері формування та реалізації державної правової політики, а також основні напрями координаційної діяльності у сфері забезпечення прав і свобод людини. Розглянуто нормативно-правові засади функціонування міністерства та визначено його роль у забезпеченні узгодженості діяльності різних державних інституцій, залучених до реалізації правозахисної політики держави.

Особливу увагу приділено аналізу діяльності Міністерство юстиції України щодо забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини. Зокрема, висвітлено питання представництва інтересів держави у Європейський суд з прав людини та координації виконання його рішень відповідно до положень Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Проаналізовано також співпрацю міністерства з міжнародними організаціями, зокрема з Рада Європи, що сприяє імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство України та підвищенню ефективності функціонування національної системи захисту прав людини.

У статті охарактеризовано основні форми взаємодії Міністерство юстиції України з інститутами громадянського суспільства, зокрема участь громадських організацій у нормотворчій діяльності, громадському контролі, правопросвітницькій діяльності та реалізації спільних соціально-правових проєктів. Окрему увагу приділено співпраці міністерства з Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як важливим інститутом парламентського контролю за дотриманням прав і свобод людини.

Крім того, проаналізовано діяльність міністерства щодо розвитку системи безоплатної правничої допомоги, організаційне функціонування якої забезпечує Координаційний центр з надання правничої допомоги. Встановлено, що розвиток цієї системи є важливим інструментом забезпечення доступу громадян до правосуддя та реалізації конституційного права на правову допомогу.

У результаті дослідження зроблено висновок, що Міністерство юстиції України відіграє важливу роль у координації взаємодії державних і громадських інституцій у сфері захисту прав людини. Подальше вдосконалення механізмів такої взаємодії сприятиме підвищенню ефективності державної правової політики, зміцненню демократичних інститутів та забезпеченню належного рівня гарантування прав і свобод людини в Україні.

Ключові слова: Міністерство юстиції України, права людини, державна правова політика, взаємодія держави і громадянського суспільства, координація державних інституцій, Європейський суд з прав людини, безоплатна правнича допомога, правозахисна діяльність.

Постановка проблеми. Забезпечення та ефективний захист прав і свобод людини є одним із ключових обов'язків демократичної держави та важливою умовою її правового розвитку. В Україні формування та реалізація державної політики у сфері захисту прав людини здійснюється через систему органів державної влади, центральне місце серед яких посідає Міністерство юстиції України. Саме цей орган виконує важливі функції щодо нормативно-правового забезпечення, координації діяльності державних органів, а також взаємодії з громадянським суспільством у сфері гарантування прав і свобод людини.

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, зокрема в контексті демократичних перетворень, європейської інтеграції питання ефективної взаємодії державних інституцій та громадських організацій у сфері захисту прав людини набуває особливої актуальності. Значна кількість суб'єктів, що діють у цій сфері, потребує належної координації їх діяльності, узгодження підходів до вирішення правозахисних проблем та створення дієвих механізмів співпраці.

Водночас практика свідчить, що механізми координації взаємодії між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства у сфері захисту прав людини залишаються недостатньо врегульованими та ефективними. Спостерігаються проблеми інституційної взаємодії, дублювання функцій, недостатня системність комунікації, а також обмежене залучення громадських організацій до процесів формування та реалізації державної політики у правозахисній сфері.

У цьому контексті особливої уваги потребує дослідження ролі Міністерства юстиції України як суб'єкта координації взаємодії державних органів і громадських інституцій у сфері захисту прав людини, визначення його повноважень, механізмів координації та форм співпраці з громадянським суспільством. Аналіз зазначених аспектів дозволить виявити існуючі проблеми функціонування координаційних механізмів та окреслити шляхи їх удосконалення.

Отже, актуальність теми зумовлена необхідністю теоретичного осмислення та практичного вдосконалення діяльності Міністерства юстиції України у частині координації взаємодії державних і громадських інституцій з метою підвищення ефективності забезпечення та захисту прав людини в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти діяльності органів державної влади у сфері забезпечення та захисту прав

людини, а також питання взаємодії державних інституцій з інститутами громадянського суспільства неодноразово ставали предметом наукових досліджень вітчизняних учених. Зокрема, теоретичні та практичні проблеми функціонування системи забезпечення прав людини, а також роль органів державної влади у формуванні відповідної державної політики розглядалися у працях таких науковців, як О. Красногор, В. Гуцул, О. Марченко, М. Мацак, О. Предместніков, В. Сахнюк та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні ролі Міністерства юстиції України як суб'єкта координації взаємодії державних і громадських інституцій у сфері захисту прав людини, а також у визначенні основних напрямів та механізмів такої взаємодії, що сприяють підвищенню ефективності реалізації державної політики щодо забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини є одним із ключових напрямів функціонування сучасної демократичної держави та важливою передумовою її правового розвитку. У цьому контексті особливого значення набуває налагоджена взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, оскільки саме така співпраця забезпечує комплексний і системний підхід до вирішення правозахисних проблем. В Україні одним із центральних суб'єктів, що відіграє важливу роль у координації такої взаємодії, є Міністерство юстиції України.

Міністерство юстиції України виступає головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, на який покладено забезпечення формування та реалізації державної правової політики. До основних напрямів його діяльності належать формування та реалізація державної політики у сфері банкрутства та запобігання неплатоспроможності боржників, нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, обтяжень рухомого майна, а також державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [1].

Крім того, Міністерство юстиції України здійснює повноваження у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, міжнародного правового співробітництва у цивільних і кримінальних справах, а також забезпечує захист інтересів Укра-

їни в Європейський суд з прав людини під час розгляду справ, пов'язаних із порушенням положень Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Водночас міністерство координує виконання рішень Суду та інформує Комітет міністрів Ради Європи про стан їх реалізації.

Важливим напрямом діяльності Міністерство юстиції України є також формування та реалізація державної політики у сфері архівної справи та діловодства, створення і функціонування державної системи страхового фонду документації, а також реалізація державної політики щодо стягнення в дохід держави активів осіб, стосовно яких застосовано санкції [1].

Загалом міністерство забезпечує формування та реалізацію державної правової політики, політики у сфері виконання судових рішень, державної реєстрації актів цивільного стану, правової освіти населення, а також координує діяльність органів виконавчої влади у сфері захисту прав і свобод людини. У межах реалізації зазначених повноважень воно виступає важливим інституційним механізмом узгодження діяльності різних суб'єктів, залучених до процесу забезпечення та захисту прав людини [1].

Одним із ключових напрямів діяльності Міністерство юстиції України є забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини. Механізм представництва держави під час розгляду справ у Європейський суд з прав людини визначається відповідним урядовим порядком. Згідно з ним відповідальним за представництво України у Суді є Міністерство юстиції в особі Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини. Зазначена посадова особа здійснює збір необхідних матеріалів та інформації від органів державної влади, формує правову позицію держави у конкретній справі та подає її до Суду у встановлені строки. У разі проведення усних слухань Уповноважений організовує формування делегації для представництва України у відповідних судових засіданнях [2].

З метою забезпечення ефективного представництва держави та врегулювання спорів може створюватися міжвідомча робоча група, до складу якої входять представники заінтересованих органів державної влади. Такий консультативно-координаційний механізм дозволяє розглядати питання щодо доцільності залучення експертів, укладення угод про дружнє врегулювання спору або подання односторонніх декларацій. У випадках, коли існують підстави прогнозувати встановлення Судом порушення положень Конвенція про

захист прав людини і основоположних свобод, зазначені інструменти можуть використовуватися для врегулювання спору на ранніх стадіях судового провадження [2].

Таким чином, діяльність Міністерство юстиції України у сфері представництва держави в Європейський суд з прав людини має комплексний характер та спрямована не лише на захист інтересів держави у міжнародних судових інституціях, але й на вдосконалення національної правової системи відповідно до європейських стандартів забезпечення прав людини.

Важливою складовою координаційної діяльності міністерства є взаємодія з міжнародними організаціями, які здійснюють моніторинг дотримання прав людини та надають рекомендації щодо вдосконалення національної правової системи. У цьому контексті значну роль відіграє співпраця з Рада Європи, а також з іншими міжнародними структурами, діяльність яких спрямована на розвиток демократичних інститутів та зміцнення гарантій прав людини. Така взаємодія сприяє імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство України та підвищенню ефективності функціонування національної правозахисної системи.

Не менш важливим напрямом діяльності Міністерство юстиції України є координація взаємодії з інститутами громадянського суспільства. У сучасних демократичних державах розвинене громадянське суспільство виступає важливим чинником забезпечення прав людини, формування правової культури населення та підвищення ефективності діяльності органів державної влади. Громадські організації здійснюють моніторинг діяльності державних інституцій, надають правову допомогу громадянам, беруть участь у правопросвітницькій діяльності та сприяють формуванню механізмів суспільного контролю за діяльністю органів влади.

Взаємодія держави з такими інститутами дає змогу враховувати позицію громадськості під час формування та реалізації державної політики, а також забезпечує відкритість, прозорість і підзвітність органів публічної влади. Правові засади такої співпраці визначаються низкою нормативно-правових актів і стратегічних документів, зокрема Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021 [3].

Практична взаємодія інститутів громадянського суспільства з органами державної влади

реалізується у різних організаційно-правових формах. Серед них важливе місце займає участь громадськості у нормотворчій діяльності шляхом обговорення проєктів нормативно-правових актів та проведення консультацій із громадськістю. Крім того, громадські організації можуть брати участь у правозастосовчій діяльності через здійснення громадського контролю, проведення громадської експертизи діяльності органів влади, а також через участь у роботі консультативно-дорадчих органів. Важливим напрямом взаємодії є також реалізація спільних інформаційних, соціальних та правопросвітницьких проєктів.

Суттєве значення у системі інституційного забезпечення прав людини має співпраця Міністерство юстиції України з Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Цей інститут парламентського контролю здійснює нагляд за дотриманням конституційних прав і свобод людини та громадянина органами державної влади. Взаємодія між зазначеними інституціями проявляється у спільному аналізі проблемних питань, підготовці пропозицій щодо вдосконалення законодавства, а також реалізації заходів, спрямованих на запобігання порушенням прав людини.

Узагальнюючи, діяльність Уповноваженого у взаємодії з Міністерство юстиції України спрямована передусім на виявлення проблем у правозастосовній практиці, реагування на звернення громадян та громадських організацій, а також ініціювання змін до нормативно-правових актів з метою усунення прогалин у законодавстві. Через механізм подань, рекомендацій та контрольних заходів Уповноважений привертає увагу державних органів до випадків порушення прав людини та сприяє їх усуненню [4].

Важливим напрямом діяльності Міністерство юстиції України є також розвиток системи безоплатної правничої допомоги, яка виступає одним із ключових інструментів забезпечення доступу громадян до правосуддя. Реалізація державної політики у цій сфері здійснюється за участю адвокатів, громадських організацій та інших суб'єктів, що сприяють наданню правової допомоги особам, які не мають достатніх фінансових можливостей для захисту своїх прав.

Водночас Міністерство юстиції України відіграє ключову роль у формуванні та функціонуванні цієї системи, здійснюючи нормативно-правове регулювання, організаційне забезпечення та координацію діяльності суб'єктів, залучених до надання безоплатної правничої допомоги. Мініс-

терство забезпечує створення та функціонування інституційної мережі центрів з надання безоплатної правничої допомоги та координує діяльність Координаційний центр з надання правничої допомоги, який безпосередньо організовує роботу відповідних установ [5].

Таким чином, діяльність Міністерство юстиції України у сфері розвитку системи безоплатної правничої допомоги має комплексний характер і поєднує нормотворчу, організаційну, координаційну та контрольну-аналітичну складові. Це дозволяє забезпечити належне функціонування механізму надання правничої допомоги, підвищити рівень доступності правосуддя та сприяти реалізації конституційного права кожної особи на правову допомогу.

Водночас значна увага приділяється розвитку правової освіти населення та підвищенню рівня правової культури суспільства. У цьому напрямі Міністерство юстиції України реалізує інформаційно-просвітницькі програми та проєкти, спрямовані на підвищення обізнаності громадян щодо їхніх прав та механізмів їх захисту.

Попри наявність розвиненої нормативно-правової бази та інституційних механізмів взаємодії, у практичній діяльності існує низка проблем, що ускладнюють ефективну координацію діяльності державних і громадських інституцій. Серед них можна виокремити недостатню узгодженість дій між різними органами влади, обмеженість фінансових і кадрових ресурсів, а також недостатній рівень інституційної спроможності окремих громадських організацій.

Крім того, важливим викликом для системи захисту прав людини в Україні є сучасні суспільно-політичні процеси, зокрема наслідки збройної агресії проти держави, що зумовлюють появу нових категорій правових проблем. У таких умовах особливого значення набуває ефективна координація діяльності державних органів та громадських інституцій з метою оперативного реагування на порушення прав людини та забезпечення належного захисту постраждалих осіб.

Висновки. Таким чином, Міністерство юстиції України відіграє ключову роль у системі координації взаємодії державних і громадських інституцій у сфері захисту прав людини. Реалізація цієї функції передбачає не лише нормативно-правове регулювання відповідних процесів, але й активну співпрацю з громадянським суспільством, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами правозахисної діяльності. Подальше вдосконалення механізмів такої взаємодії сприятиме підви-

щенню ефективності державної політики у сфері захисту прав людини та зміцненню демократичних інститутів в Україні.

Безумовно, підвищення ефективності координації взаємодії державних і громадських інституцій у сфері захисту прав людини потребує подальшого вдосконалення організаційно-правових механізмів діяльності Міністерство юстиції України, розширення форм співпраці з інститутами громадянського суспільства, а також активнішої імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему. Особливого значення набуває забезпечення системної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правозахисними організаціями та іншими суб'єктами громадянського суспільства, що сприятиме формуванню ефективного механізму реагування на випадки порушення прав людини. Важливим напрямом

подальшого вдосконалення є також підвищення інституційної спроможності державних органів та громадських організацій, розвиток механізмів громадського контролю, розширення можливостей участі громадськості у процесах прийняття управлінських рішень, а також удосконалення системи правової освіти та правопросвітницької діяльності. Крім того, необхідним є посилення аналітичної та моніторингової діяльності щодо стану дотримання прав людини, що дозволить своєчасно виявляти проблемні аспекти правозастосовної практики та формувати обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства. Реалізація зазначених заходів сприятиме зміцненню демократичних інститутів, підвищенню рівня гарантування прав і свобод людини, удосконаленню механізмів їх захисту та подальшому розвитку України як правової, демократичної та соціальної держави.

Список літератури:

1. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.02.2026)
2. Про організаційні заходи, пов'язані із забезпеченням представництва України під час розгляду справ у Європейському суді з прав людини: *постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 р. № 553*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.02.2026)
3. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: *Указ Президента України від 27.09.2021р. № 487/2021*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення 25.02.2026)
4. Подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини № 5415.2/Ц/620.7/24/24/43.4 від 09.05.2024 р. <https://lnk.ua/aGg8rKu1s> (дата звернення 25.02.2026)
5. Мацак М.Д. Статус Міністерства Юстиції України як суб'єкта формування політики у сфері безоплатної правничої допомоги. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. Випуск 4(12). С. 42–48. URL: <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-4-6>
6. Про правотворчу діяльність: *Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX*. Дата оновлення: 19.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 26.02.2026).

Krasnohor O. V. MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE AS A ENTITY FOR COORDINATING INTERACTION BETWEEN STATE AND PUBLIC INSTITUTIONS IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

The article examines the role of the Ministry of Justice of Ukraine as one of the key actors in coordinating the interaction of state and public institutions in the field of ensuring and protecting human rights. The relevance of the topic is due to the need to increase the effectiveness of state policy in the field of human rights, as well as to strengthen cooperation between state authorities and civil society institutions in the context of modern socio-political challenges. In a modern legal state, ensuring human rights and freedoms requires a comprehensive approach, which involves not only improving regulatory and legal regulation, but also establishing effective institutional interaction between state authorities and civil society institutions.

The paper analyzes the peculiarities of the activities of the Ministry of Justice of Ukraine in the system of executive authorities, in particular its powers in the sphere of formation and implementation of state legal policy, as well as the main directions of coordination activities in the sphere of ensuring human rights and freedoms. The normative and legal principles of the functioning of the ministry are considered and its role in ensuring the coherence of the activities of various state institutions involved in the implementation of the state's human rights policy is determined.

Particular attention is paid to the analysis of the activities of the Ministry of Justice of Ukraine in ensuring the implementation of Ukraine's international obligations in the field of human rights. In particular, the

issue of representing the interests of the state in the European Court of Human Rights and coordinating the implementation of its decisions in accordance with the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is highlighted. The cooperation of the Ministry with international organizations, in particular with the Council of Europe, which contributes to the implementation of international standards in the national legislation of Ukraine and increasing the efficiency of the functioning of the national system for the protection of human rights, is also analyzed.

The article describes the main forms of interaction between the Ministry of Justice of Ukraine and civil society institutions, in particular the participation of public organizations in normative activities, public control, legal education activities and the implementation of joint socio-legal projects. Special attention is paid to the cooperation of the Ministry with the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine as an important institution of parliamentary control over the observance of human rights and freedoms.

In addition, the Ministry's activities in developing the free legal aid system, the organizational functioning of which is provided by the Coordination Center for the Provision of Legal Aid, were analyzed. It was established that the development of this system is an important tool for ensuring citizens' access to justice and the implementation of the constitutional right to legal aid.

The study concluded that the Ministry of Justice of Ukraine plays an important role in coordinating the interaction of state and public institutions in the field of human rights protection. Further improvement of the mechanisms of such interaction will contribute to increasing the effectiveness of state legal policy, strengthening democratic institutions and ensuring an adequate level of guaranteeing human rights and freedoms in Ukraine.

Keywords: *Ministry of Justice of Ukraine, human rights, state legal policy, interaction between the state and civil society, coordination of state institutions, European Court of Human Rights, free legal aid, human rights activities.*

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 04.05.2026